

रेड-फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन इकाई : संक्षिप्त परिचय

नेपाल सरकार

वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय

रेड-फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन इकाई

२०६९

पृष्ठभूमी

विश्वव्यापी रूपमा जलवायु परिवर्तन र यसका असरहरु सबैको लागि चासोको विषय बनेको छ। विसौ सताब्दीमा 0.7° सेल्सीयसका दरले तापक्रम बढेको थियो भने अबको सय वर्षमा 1.5° देखि 4° सेल्सीयससम्मले बढ्ने अनुमान वैज्ञानिकहरुले गरेका छन्। यसरी बढि रहेको तापक्रमले खडेरी बढ्ने र मौसममा परिवर्तन आउने अनुमान गरिएको छ। फलस्वरुप हिम श्रृङखलाहरु पग्लिने र समुन्द्री सतह बढ्ने भएकोछ। त्यसैले खास गरी समुन्द्र तटिय र हिमाली देशहरु जलवायु परिवर्तनको असरबाट बढि प्रभावित हुन सक्ने आसङ्का गरीन्छ।

जलवायु परिवर्तनको असरलाई मुल्याङ्कन गर्दा समुन्द्र तटिय मुलुकहरु जस्तै बंगलादेश, श्रीलंका र माल्दीप्स आदि बढि प्रभावीत भई ठुलो धन जनको क्षति हुने अनुमान गरिएकोछ। त्यस्तै हिमाली क्षेत्रहरुमा सन् १९७७ देखी २००० सम्म प्रतिवर्ष 0.06° सेल्सीयसले तापक्रम बढेको पाइएकोछ। यि क्षेत्रहरुमा छोटो समयमा धेरै वर्षा हुने अनुमान गरिएको छ। फलस्वरुप लामो समयसम्म सुख्खा रहनाले जैविक विविधता, खेती प्रणाली, पारिस्थीकीय प्रणाली एवम् जिविकोपार्जन आदिमा प्रतिकुल प्रभाव पर्ने अनुमान गरिएको छ।

विश्वको कूल हरित गृह ग्याँसको नेपालले 0.025 प्रतिशत मात्र उत्सर्जन गरेतापनि वायुमण्डलमा वृद्धि हुने र भइरहेका तापक्रमको असरले नेपाल अछुतो रहन सक्दैन। नेपालमा करिव २० वटा हीमतालहरु फुट्न सक्ने स्थीतिमा छन्, अनावृष्टी र अतिवृष्टिले गर्दा खडेरी परि वा वाढी आई वर्षेनी वाली

नाली तथा धनजनको ठुलो क्षति व्यहोर्ने परेको छ । जलवायु परिवर्तनको असर कृषि वालीको क्यालेन्डरमा पनि परेको छ जस्तै धान, गहुँ र मकै वाली आदी रोपण गर्ने, फुल्ने र फल पाक्ने समयमा परिवर्तन आएको विभिन्न पत्रपत्रीकामा सामाचार सम्प्रेषण हुने गरेको छ । त्यसै गरी वन वनस्पतिहरूको फुल फुल्ने र फल पाक्ने मौसममा परिवर्तन आएको विभिन्न अध्ययनबाट पुष्टी भएकोछ । केही वनस्पतिहरूले वासस्थानसमेत परिवर्तन गरेको प्रकाशीत अध्ययन अनुसन्धानबाट पुष्टि भएकोछ । केही जंगली जिवजन्तु, चरा, किरा फटेङ्गाहरूको वासस्थान एवं खानाचक्रमा समेत असर परेको छ । कालाज्वर, जापानिज इन्सेफ्लाइटिस, मलेरिया जस्ता जलवायु परिवर्तनजन्य रोगहरूको प्रकोप बढिरहेको पाइन्छ ।

आइ. पि.सि.सि. २००७ ले गरेको विश्लेषण अनुसार जलवायु परिवर्तनका मुख्य कारण वायुमण्डलमा बढिरहेको हरित गृह ग्याँस हो र हरित गृह ग्याँसमा सवै भन्दा बढि महत्वपुर्ण भुमीका खेलन सक्ने ग्याँस कार्वन डाय अक्साइड हो जसको मात्रा सन् १९५८ देखि २००१ सम्ममा ३१५ पि.पि.एम. बाट ३७० पि.पि.एम. सम्म लगातार रुपमा बढि रहेको देखिन्छ । यसका मुख्य श्रोतको रुपमा उद्योग धन्दा (१९.४ प्रतिशत), यातायात (१३.१ प्रतिशत) र वन विनास एवं वनको क्षयिकरण (१७.४ प्रतिशत) लाई लिन सकिन्छ ।

यी जलवायु परिवर्तनका विभिन्न असरहरू र यसका कारणहरूलाई न्यनिकरण गर्नका लागी निष्प्रभाविकरण एवं अनुकुलनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न लागिएको छ । यस क्रममा वन विनास एवं वनको क्षयिकरणलाई कम गरी हरित गृह ग्याँसको उत्सर्जनमा कटौती गर्ने अभिप्रायले रेड (REDD- Reducing Emission from Deforestation and Forest Degradation) कार्यक्रमको प्रदुर्भाव भएकोछ । यस मार्फत र वनको प्रभावकारी संरक्षण, दिगो व्यवस्थापन र वन सम्बर्द्धन गर्न सवै विकासशील देशहरूले विभिन्न तयारीका कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरिराखेको सन्दर्भमा नेपाल पनि पुर्व तयारिको क्रममा रहेको छ ।

नेपालमा वन विनास, वन क्षयीकरण र हरितगृह ग्याँस उत्सर्जनको अवस्था

देशको कूल वन क्षेत्र कति छ वा वनक्षेत्रमा के कति परिवर्तन भएको छ सोको जानकारीका लागि नेपाल सरकारले विभिन्न निकाय मार्फत समय समयमा सर्वेक्षण गर्दै आएको छ । जल तथा शक्ति आयोगको सचिवालयका तथ्याङ्क (१९८६) अनुसार नेपालमा सन् १९६४/६५ सम्म ४५.३ प्रतिशत वन क्षेत्र रहेको थियो भने भू-स्रोत मापन परियोजना (१९८४) का अनुसार सन् १९७८/८९ मा ४२.७ प्रतिशत वन क्षेत्र रहेको थियो । वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभागको तथ्याङ्क (१९९९) अनुसार सन् १९९४ मा नेपालमा ३९.६

प्रतिशत वन क्षेत्र रहेको पाइन्छ ।

भू-स्रोत मापन परियोजना (१९८४) र वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभागको तथ्याङ्क (१९९९) अनुसार नेपालमा सन् १९७८-१९९५ सम्म वन विनासको वार्षिक दर १.६ प्रतिशत थियो । नेपालका

कतिपय ठाउँहरूमा वन क्षयीकरण भई हैसियत घटेका उदाहरणहरू पनि छन् तर हस्तान्तरण गरीएका सामुदायिक वन, कबुलियती वन, साभेदारी वन र संरक्षित क्षेत्रमा वन विनासको दर कम हुनुका साथै वनको हैसियतमा सुधार भएको महशुस गरीएको छ । यसका साथै तराई क्षेत्रका केही जिल्लाहरू जस्तै धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, रौतहट, वारा, पर्सा, कपिलवस्तु, नवलपरासी र रुपन्देहीमा सार्वजनिक जग्गामा वन लगाई वनक्षेत्र वढाउने प्रयास पनि भइरहेको छ । साथसाथै देशका विभिन्न जिल्लाहरूमा निजि वन कार्यक्रम अन्तर्गत वन वनक्षेत्र वढाउने प्रयास जारी छ ।

समग्रमा वन विनास तथा क्षयिकरणका कारक तत्वहरूलाई दुइ भागमा बाँड्न सकिन्छ: प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष । प्रत्यक्ष कारकको रूपमा वनक्षेत्रलाई कृषि क्षेत्रमा विस्तार, भौतिक पुर्वाधारको विकास, अत्यधिक वन पैदावार संकलन लगायत अन्य भौगोलिक, राजनैतिक र प्राकृतिक कारणहरू समेत पर्दछन् । त्यस्तै अप्रत्यक्ष कारक तत्वहरूमा वढदो जनसंख्या, असन्तुलित आर्थिक विकास, सुशासनको अभाव, अस्पष्ट निति आदी पर्दछन् । नेपाल सरकार, वातावरण मन्त्रालयले सन् २००४ मा जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धिको सचिवालय समक्ष पेश गरेको प्रथम प्रतिवेदन अनुसार सन् १९९४ मा नेपालमा वन विनासको कारणले वार्षिक २२,८९५ गीगा ग्राम कार्वन उत्सर्जन भएको कुरा औल्याएको थियो र उक्त प्रतिवेदन अनुसार नेपालमा सबै भन्दा धेरै वन विनास र वन डढेलोबाट कार्वन उत्सर्जन हुने गरेको पाइएको छ ।

यसरी भइरहेको वन विनास एवं वन क्षयीकरण र यसबाट हुने कार्वन उत्सर्जनलाई रेडफ्लसको माध्यमबाट न्यूनिकरण गर्न सकिएमा सो वापत नेपालले वन कार्वन व्यापार गरी लाभान्वित हुन सक्छ, र यसका लागि वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय अन्तर्गत रहेको रेड - फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन इकाई क्रियाशील रहेको छ ।

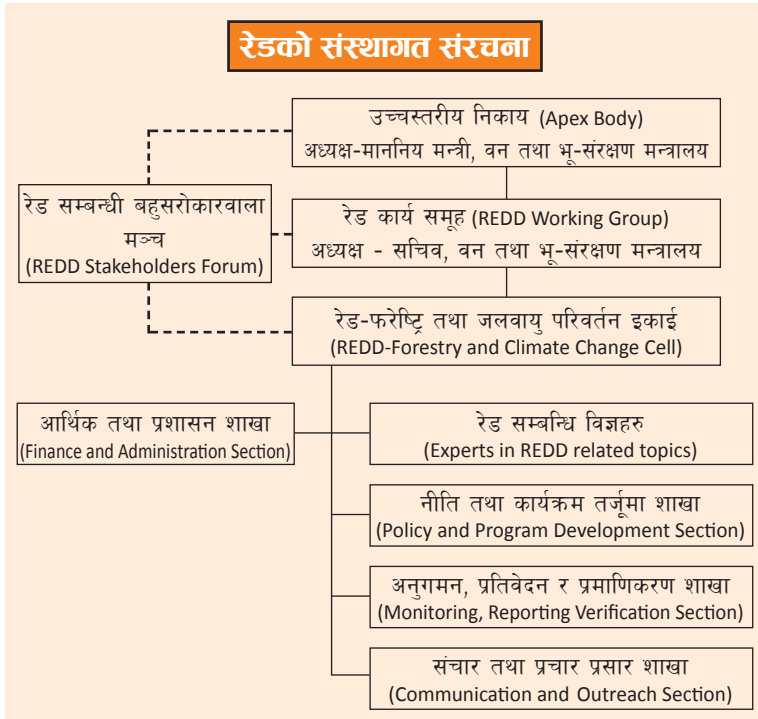
नेपालमा रेड प्लसको अवस्था

नेपालले सन् २००८ देखि रेडका तयारिका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। यस तयारीका क्रममा हासिल गरिएका प्रगतिहरू एवम् सामना गर्नु परेका मुद्दा तथा चुनौतीहरू र संभावित अवसरहरू वारेमा सक्षिप्त जानकारी प्रशुत गर्ने प्रयास गरिएको छ।

नेपालमा रेड प्लसको तयारी कार्य

नेपालमा रेड प्लसको तयारीको क्रममा पुर्व तयारी योजना आशय पत्र अर्थात Readiness Plan Idea Note (R-PIN) २००८ मा तयार गरि, पुर्व तयारी योजना (Readiness Preparation Proposal R-PP) लेखन कार्य २०१० मा सम्पन्न भएको हो। यसका साथै नेपालमा गैर सरकारी क्षेत्रले समेत रेड प्लसका नमुना परिक्षणका कार्यहरू सञ्चालन गरिराखेका छन्। यस कार्यलाई निरन्तर अगाडि बढाउनका लागि आवश्यकतानुसार रेडको संगठनिक संरचनाहरूको पनि स्थापना गरिएको छ।

रेडको संगठनिक संरचना

नेपालमा रेडको प्रभावकारी रूपमा तयारी र नतिजामुलक कार्यान्वयनको लागि वन तथा भू-मन्त्रालयमार्फत् छुट्टै संरचना निर्माण गरिएको छ । यी संरचनाहरूको मुख्य विशेषता भनेको बहुसरोकारवालाहरूलाई निर्णय प्रकृत्यामा समावेश गराउनु रहेको छ । यस अनुसार उच्च तहमा ४९ सदस्यीय रहने गरि वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयको माननिय वन तथा भु-संरक्षण मन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा राष्ट्रिय योजना आयोग, वातावरण मन्त्रालय, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उर्जा मन्त्रालय, सिचाई मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय, भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय, पर्यटन तथा नागरिक उड्ययन मन्त्रालय, उद्योग मन्त्रालय, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, स्थानिय विकास मन्त्रालय र आवास तथा भौतिक योजना मन्त्रालयका प्रतिनिधीहरू सदस्य रहने गरी बहुपक्षिय, बहु सरोकारवाला, उच्चस्तरिय समन्वय समिति रहेको छ । यसको मुख्य उद्देश्यहरू रेड कार्यक्रममा कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक वित्त एवम् अन्तर मन्त्रालय समन्वय र सहकार्यक जुटाउन सहयोग गर्ने रहेको छ । दोश्रो तहमा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयको सचिवज्यूको अध्यक्षतामा रेड कार्य समूह रहेको छ । यस समूहमा नेपाल सरकारका तर्फबाट ९ जना, दातृ संस्थाहरूको तर्फबाट १ जना, नागरिक समाजको तर्फबाट २ जना गरि जम्मा १२ जना सदस्यहरू रहेको छ । यस समूहको मुख्य उद्देश्य रेड कार्यान्वयनको लागि कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने रहेको छ । रेड प्लसको दैनिक प्रशासनिक एवं कार्यहरू रेड सम्बन्धि दैनिक कार्यहरू सञ्चालन गर्नका लागि वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय अन्तर्गत रेड-फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन इकाईको स्थापना गरिएको छ , जसमा निति तथा योजना शाखा, अनुगमन, प्रतिवेदन र प्रमाणिकरण (Monitoring, Reporting and Verification) शाखा र प्रचार प्रसार शाखा रहेका छन् । यसका साथै रेड-फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन इकाईले गरेका कार्यहरूबारे जानकारी गराउन र सो सम्बन्धि राय सुझाव लिनका लागि बहुसरोकारवालाहरूको मञ्च स्थापना गरिएको छ , यसमा रेड प्लस तयारी सम्बन्धि कार्य गर्ने र चासो राख्ने सबै सरोकारवालाहरू सदस्य रहने व्यवस्था छ ।

पुर्व तयारी योजना आशय पत्र (Readiness Plan Idea Note: R-PIN)

नेपालमा पुर्व तयारी योजना आशय पत्र सन् २००८ मा नेपाल सरकारद्वारा बहुसरोकारवालाहरूको स्वयंसेवी सहयोग प्रक्रियाको आधारमा शुन्य लागतमा तयार गरी वन कार्वन साभ्नेदारी सहलियत कार्यक्रम (Forest Carbon Partnership Facility-FCPF) समक्ष पेश गरिएको थियो । यसै आशय पत्रको आधारमा विश्व बैंकले वन कार्वन साभ्नेदारी सहलियत कार्यक्रम मार्फत् पुर्व तयारी प्रस्ताव (Readiness Preparation Proposal: R-PP) लेखन कार्यका लागि नेपाल सरकारलाई २० लाख अमेरीकी डलर सहयोग राशी प्राप्त गरेको थियो ।

पुर्व तयारी प्रस्ताव (Readiness Preparation Proposal: R-PP)

वन कार्वन साभेदारी सहलियत कार्यक्रमको साभेदारी समितिको छैठौं बैठकबाट सन् २०१० मा नेपालको पुर्व तयारी प्रस्ताव स्वीकृत भएको हो र यसका विशेषताहरु भिन्नै खालका रहेका छन् । नेपालको पुर्व तयारी प्रस्ताव (Readiness Preparation Proposal R-PP) यस इकाईको नेतृत्वमा तयार गरिएको थियो । यस प्रस्तावलाई कार्यान्वयनका लागी द्विपक्षिय संघ संस्थाहरुबाट समेत सहयोग गर्ने प्रतिवद्धता रहेको छ । प्रस्ताव कार्यान्वयनको लागी आवश्यक रकम मध्ये वन कार्वन साभेदारी सहलियत कार्यक्रमले करिब ४५ प्रतिशत, अरु संस्थाहरु (ब्रिटिस तथा स्वीस, फिनलैन्ड, अमेरीकन र जापानको सहयोग) करिब ५१ प्रतिशत र नेपाल सरकारले करिब ४ प्रतिशत सहयोग गर्ने उल्लेख गरिएको छ ।

नेपालमा पुर्व तयारी प्रस्ताव कार्यान्वयन भइरहेको छ, जस अन्तर्गत विभिन्न क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिएको छ । यस क्रममा वन पैदावारको माग र आपूर्ती, मिचाहा प्रजातीहरुको वनमार्थी असर, वन विनास तथा क्षयिकरणका कारक तत्वहरु, आधार रेखा तयारी, अनुगमन, अभिलेखिकरण र प्रमाणीकरण (Monitoring Reporting and Verification) पद्धतीको स्थापन गर्ने र वन कार्वनका फायदाहरु (Forest carbon benefit) आदि सम्बन्धि अध्ययन एवं अनुसन्धानका कार्यहरु भइरहेका छन् । साथै रेड कार्यक्रम अन्तर्गत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा क्षेत्रिय स्तरका वन अधिकृतहरुको लागि तालिम, गोष्ठी एवं अन्तरकृया कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुँदै आएका छन् । नेपाल सरकारले वन कार्वन मापन कार्यमा एकरूपता ल्याउनका लागि वन कार्वन मापन मार्गदर्शन तयार गरेको छ । नेपालमा रेडको लागि कार्वन उत्सर्जन आधार रेखा तयारी एवं अनुगमन, अभिलेखिकरण र प्रमाणीकरण (Monitoring Reporting and Verification) पद्धतीको स्थापन गर्न र वन कार्वनका फाइदाहरु (Forest Carbon Benefit) आदीबारे रेड सेलले स्थानिय विज्ञहरुसंग छलफल एवम् अन्तरकृयालाई निरन्तरता दिदै आएको छ ।

रेड प्लस सामाजिक तथा वातावरणिय आधारहरु (REDD+ Social and Environmental Standard):

यस अन्तर्गत जलवायु, वातावरण तथा जैविक विविधता (Climate, Community & Biodiversity Alliance –CCBAR CARE International) र केयर अन्तरराष्ट्रीय संस्थाको सहयोगमा रेड प्लस सामाजिक तथा वातावरणिय आधार र सुचकहरु परिक्षण गर्ने कार्यहरु भइरहेका छन् । यो कार्यमा यस इकाईले समन्वयात्मक भुमीका निर्वाह गर्दै आएको छ ।

नेपालमा रेड नमुना परिक्षण सम्बन्धि कार्यहरू

नेपालमा जलवायु परिवर्तन तथा रेड कार्यक्रममा विभिन्न संस्थाहरू संलग्न छन्। यस इकाईलाई उपलब्ध जानकारी अनुसार निम्न संस्थाहरूमार्फत् विविध कृषकलापहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्। यस सम्बन्धि संक्षिप्त विवरण यस प्रकार रहेको छ।

नमुना परिक्षणको किसिम	नमुना परिक्षणको किसिम परिक्षण गर्ने संस्थान	सिकाईहरू	कैफियत
वन कार्वन संचित गरेवापत समूहलाई सहयोग	इसिमोड, वन उपभोक्ता महासंघ, एनसाव	वन कार्वन सहयोग कोषको स्थापना र एम आर भि प्रणलीको विकासको शुरुवात	जलाधारक्षेत्रको आधारमा रेड नमुना परिक्षण कार्यक्रम
रेड नमुना कार्यक्रम मार्फत गरीबि निवारण	विश्व वन्य जन्तु कोष, नेपाल	वन कार्वन मापन सम्बन्धि मापन तरिकाको विकास वन कार्वन सम्बन्धि तथ्याडक निर्माण	भू-परिधि स्तरको रेड नमुना परिक्षण कार्यक्रम
स्थानीय स्तरमा रेड सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	रिकोफटिसि	स्थानीय स्तरमा रेड सम्बन्धि जन चेतना अभिवृद्धि भइरहेको	स्थानीय स्तर (जिल्ला स्तरमा)
वन व्यवस्थापन मार्फत जलवायु परिवर्तनमा अनुकुलन कार्यक्रम	डिफिड	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन योजना	सामुदायिक वन समूह
	स्वीस विकास नियोग	जलवायु परिवर्तन न्युनीकरण र अनुकुलन उपायको खोजी र स्थानिय स्तरमा प्रयोग	सामुदायिक वन समूह
आदीवासी जनजातीहरूको लागि रेड एवं जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	नेपाल आदीवासी जनजाती महासंघ	आदीवासी जनजातीहरूको रेड एवं जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि भइरहेको	विशेष गरी आदिवासि जनजातीलाई सचेत गराउने कार्य
साभेदारी वन उपभोक्ताहरूको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	एस एन भि, नेपाल	तराईको साभेदारी वन उपभोक्ताहरूमा जलवायु परिवर्तन एवं रेड सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि भइरहेको	वाँके मरहा साभेदारी वन समूह, महोतरी

माथी उल्लेखीत परिक्षण कार्यक्रमहरुबाट मुख्यतया दुइ वटा कुराहरुमा राम्रो सिकाइ भएको पाइन्छ। पहिलो रेड तयारीको क्रममा भइरहेको प्राविधिक तयारी जस्तै वन कार्वनको तथ्याङ्क निर्माण, वन कार्वन सहयोग कोषको स्थापना, स्थानिय स्तरमा अनुगमन, प्रतिवेदन र प्रमाणिकरण प्रणालीको विकासको शुरुवात आदी रहेका छन्। दोश्रो रेड सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि जस्तै वन उपभोक्ता, आदीवासी जनजाती, दलित र महिला विपन्न वर्गलाई रेड तथा जलवायु परिवर्तन विषयमा सचेत गराउने कार्यहरु रहेका छन्।

नेपालमा रेड प्लसका मुद्दा, चुनौती र अवसरहरु

रेडका मुद्दाहरु र चुनौतीहरु

वर्तमान सदर्थमा नेपालमा रेड प्लस कार्यक्रम अगाडी वढाउँदा भोग्नु परेका चुनौतीहरु तपसिल अनुसार रहेका छन्।

क्षमताको अभाव: नेपालमा रेड कार्यक्रम अगाडि वढाउनका लागि कमजोर क्षमता प्रमुख चुनौतीको रुपमा रहेको छ। यसलाई २ तहमा हेर्न सकिन्छ। पहिलो संस्थाको क्षमता र दोश्रो व्यक्तीगत जनशक्तिको दक्षता। यहाँ रेड कार्यसंग जोडिएका संस्थाहरु संस्थागत क्षमता जस्तै दुर संवेदन तथ्याङ्क (Remote sensing data) विश्लेषण गर्ने क्षमताको अभाव देखिएको छ, त्यसै गरि उपलब्ध जनशक्तिहरुमा पनि रेड कार्यक्रमलाई अगाडि वढाउन आवश्यक पर्ने ज्ञान र सिपको अभाव देखिन्छ, र भएका जनशक्तिहरु पनि अन्य विभिन्न संस्थाहरुमा छरिएर रहेका छन्।

प्राविधिक ज्ञानको अभाव: रेडको विकास क्रमसंगै वन कार्वन व्यापार र मापनमा नयाँ प्राविधिहरुको प्रयोग पनि तिब्र गतिमा अगाडि वढेको छ, जुन नेपाल जस्तो कम विकसित देशहरुको लागि खर्चिलो हुन सक्छ। उदाहरणको लागि आधार उत्सर्जन रेखा तयारी एवं अनुगमन, प्रतिवेदन एवं प्रमाणिकरणको विकासका लागि आवश्यक पर्ने दुर संवेदनका तथ्याङ्क (Remote sensing data) र सोको विश्लेषण सम्बन्धि विशेषज्ञता भएको जानकारीको कमि छ।

तथ्याङ्कको अभाव (Data gaps): नेपालमा रेड कार्यक्रम अगाडि वढाउनका लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कहरु जस्तै आधार रेखा तयार गर्नका लागि आश्यक पर्ने विभिन्न वनको किसिमको तथ्याङ्कको अभाव छ।

तथ्याङ्कमा एकरूपता नहुनु (Data Consistency gaps): नेपालमा प्रत्येक १० वर्षमा वन श्रोत सर्वेक्षणको कार्य गरिने भएको र सो क्रममा स्थायी स्याम्पल प्लटहरुको स्थापना पनि गरिन्छ, तर रेकर्ड लिने कार्यमा नियमितता नदेखिएको

र सोको अनुगमन गर्ने कार्य पनि प्रभावकारि नभएकोले रेड कार्यक्रम अगाडि वडाउनलाई समस्या पर्न सक्छ ।

कठिन भौगोलिक अवस्था (Difficult Terrain): नेपाल पहाडै पहाडले ढाकिएको मुलुकमा यहाँको भौगालिक अवस्था र विकटताले समेत कार्यहरु अगाडी वडाउन कठिनाई हुने गर्दछ र यो कठिनाई रेड कार्यक्रमको लीग पनि महशुस गरिएको छ ।

उच्च लागत (Transaction cost): नेपालमा पहाडी र हिमाली क्षेत्रमा सामुदायिक वनहरुको स-साना क्षेत्रहरुमा व्यवस्थापन गरिरहेकोले रेड प्रकृया अगाडी वडाउँदा अनुगमन, प्रतिवेदन र प्रमाणिकरणको कार्यमा उच्च लागत लाग्न सक्छ ।

लाभाँसको वाँडफाँड (Benefit sharing) : लाभको समन्यायिक बाँडफाँड गर्न आवश्यक संरचना र पद्धतिको विकास गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण छ । नेपालमा सहभागीता मुलक वन व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत् करिव एक तिहाई वन रहेको ले लाभाँसलाई स्थानीय समुदायसम्म पु-याउनु अर्को चुनौती छ ।

जिविकापार्जनमा रेडको भुमीका (Role of REDD+ in Livelihood) : मानव विकास प्रतिवेदनले नेपाललाई १४२ औँ स्थानमा र एसियामा १२ औँ गरिव मुलुकमा राखेकोछ, किनभने नेपालको प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्त उत्पादन (Per capita Gross Domestic Product- GDP) करिव करिव यु. एस. डलर

२७२ रहेको छ । यहाँ करिव ३०.९ प्रतिशत जनसंख्या गरिवि रेखा मुनी रही जिवन यापन गरिरहेका छन् । यहाँका ८० प्रतिशत जनता कृषि पेशामा निर्भर छन् र कृषि क्षेत्रले कुल गार्हस्त उत्पादनको ४० प्रतिशत आर्थिक क्षेत्रमा लगानी गर्दछ । कृषि र वनक्षेत्रको अन्योआश्रीत सम्बन्ध छ र त्यस्तै बहुसंख्यक गरिव मानिस आफ्नो जिवन निर्वाहको लागि वनमा नै आश्रीत हुने गर्छन् । तसर्थ जिविकापार्जन सुधारमा रेडको भुमीकालाई अर्थपुर्ण बनाउनु आफैमा चुनौतीपुर्ण छ ।

रेडका अवसरहरु

नेपालले सामुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन कार्यमा ठुलो सफलता प्राप्त गरेका छ उदाहरणको रुपमा १८००० भन्दा बढि सामुदायिक वन समूहहरु एक तिहाई वन क्षेत्र व्यवस्थापन गरीरहेका छन् । त्यसै गरी करिव १९ प्रतिशत भन्दा बढि वन क्षेत्र राष्ट्रिय निकुञ्ज एवं वन्य जन्तु आरक्षको रुपमा संरक्षित भैरहेका छन् । रेड प्लस कार्यक्रम अन्तर्गत वन संरक्षण, वनको सतत् व्यवस्थापन र वनको वृद्धि आदी कुराहरुलाई समावेश गरिएको हुनाले रेडप्लस हाम्रो लागि ठुलो अवसर हो ।

रेडको आगामी कार्यदिशा

रेडको तयारी सामान्यतया ३ चरणमा तयारी, परिक्षण र कार्यान्वयन चरण सम्पन्न हुने गर्दछ । तयारी चरण अन्तर्गत राष्ट्रिय नीति, रणनीति, योजना र मापदण्डहरुको निर्माण गर्ने, क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, वनको आधारभूत तथ्याङ्क तयार गर्ने जस्ता कार्यहरु गर्नुपर्ने हुन्छ भने परीक्षण चरणमा राष्ट्रिय नीति, रणनीति, योजना एवं मापदण्डहरुको कार्यान्वयन, यसका लागि अतिरिक्त क्षमता अभिवृद्धि र प्रविधि विकाश एवं हस्तान्तरणका कार्यहरु गर्ने र नतिजामूलक परिक्षण प्रदर्शनका लागि कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने जस्ता कामहरु गर्न पर्ने हुन्छ । यसैगरी नतिजामूलक चरणमा नतिजामूलक कार्यहरु सम्पन्न गर्ने र नतिजामूलक कार्यहरुको पूर्णरुपमा उत्सर्जन सम्बन्धि आधार रेखा स्थापना गर्ने, मापन, अनुगमन, प्रतिवेदन र प्रमाणीकरण गर्ने कार्यहरु गरीन्छ । त्यसैले नेपालको सन्दर्भमा पनि रेडको कार्यदिशा यही प्रक्रिया अनुसार तय हुने देखिन्छ ।

यस क्रममा रेड-फरेष्ट्री तथा जलावायु परिवर्तन इकाईले आगामी दिनमा नतिजामूलक परिक्षण प्रदर्शनका लागि उत्सर्जन कटौती प्रस्ताव (Emission Reduction Proposal) तयार गर्ने क्रममा छ । यस अन्तर्गत रेड प्लसको नमुना श्रोत सर्वेक्षण गर्ने, यस परिक्षण कार्यको लागी भु-परिधि अनुसार क्षेत्र निर्धारण

गर्ने, वन विनास तथा क्षयिकरणका मुख्य मुख्य कारक तत्वहरु पता लगाउने सोलाई कम गर्न सम्भावित उपायहरु अवलम्बन गर्ने र मापन, अनुगमन, प्रतिवेदन र प्रमाणीकरणको शुरुवात गर्दा हुन सक्ने सम्भावित जोखीमहरु, चुनौती तथा आवश्यकताहरु पता लगाउने जस्ता कार्यहरु प्रस्ताव गरिएको छ । रेडसेलले पहिलो चरणको समय सिमा सन् २०२० तौकी आवश्यक तयारीमा जुटेकोले सहर्ष जानकारी गराउँदै आवश्यक सहयोग सुभाबको अपेक्षा गर्दछ ।

सम्पर्क ठेगाना

रेड-फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन इकाई

ववरमहल, काठमाण्डौं, नेपाल

फोन/फ्याक्स : ९७७-१-४२३९१२६, ९७७-१-४२१५२६१

ईमेल: info@mofsc-redd.gov.np, वेवसाइट: www.mofsc-redd.gov.np